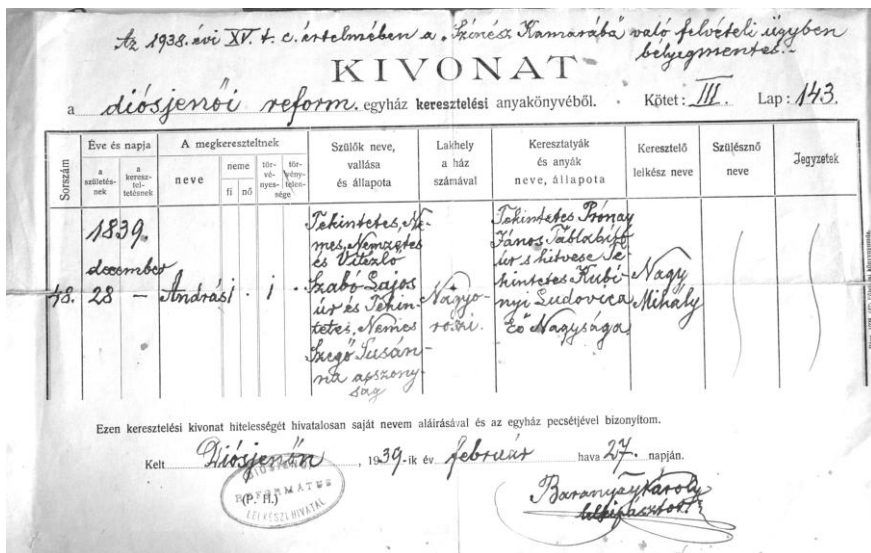

VÉGH JÓZSEF

Szabó Endre, a kisednevelés reformátora

Szabó Endre Nagyorosziban született 1839. december 28-án. Édesapja – Szabó Lajos – gazdatiszt volt, de később maga is gazdálkodott, édesanyja Szegő Zsuzsanna volt. Iskoláit Nagyorosziban, Vácott kezdte, majd jogi pályára készült, de valamiért abbahagyta tanulmányait, s hazajött édesapja mellé. 1862-ben házasságot kötött a nézsai születésű Gyürky Máriával. Házasságukból négy leány született, kik később valamennyien óvónők lettek.

Szabó Endre születési anyakönyvi kivonata

Már mint családos ember jelentkezett a kiseddóvóképző intézetbe, hol 1865-ben szerzett óvói oklevelet. Az intézet igazgatója, Rapos József azokban az években fordította magyarra Fröbel írásait. Bár Rapos maga a hagyományos magyar kisednevelési irányzat híve maradt, tanítványai körében népszerűvé váltak Fröbel tanai.

Szabó Endre a végzettség megszerzése után egy évet feltehetőleg Balasagyarmaton dolgozott, Nógrád megye ekkori székhelyén. 1866-ban

azonban már Halason (Kiskunhalas) találjuk. Munkába állását követően azonnal jelentkezett, hogy tagja kíván lenni a kisdédóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesületnek. A Vasárnapi Újság híradása szerint már augusztusban fel is vették őt az egyesület tagjai sorába.¹

Szabó Endre kiskunhalasi működéséről kevés egyéb érdemleges adatunk van. A következő adatot munkájáról a Bács-Kiskun megyei népúj-ság, a *Petőfi Népe* hasábjain olvashatjuk. A lap kerekén száz évvel Szabó Endre Kiskunhalasra érkezése után emlegeti régmúltjának történeteit. A napilap még egy fontos adalékot is megemlít: „1865-től Szabó Endre óvó úr látott itt munkához. Nógrád megyei születésű, nős, református férfit, aki a feleségével együtt részt vett Pesten a Rapos József tanár úr által vezetett elméleti és gyakorlati képzésben.”² Szabó Endre képesített óvónő feleségét ez az egyetlen ismert forrás említi.

A *Politikai Újdonságok* címet viselő lapnak 1867. évi januári számából újabb adalékokat tudhatunk meg Szabó Endre halasi működéséről. A *Vegyes hírek* rovatban szerepel a következő tudósítás: „A párisi kiállításra szánt s közszemlélre kitett közalapnevelési tárgyakat a kisdédóvókat képző intézetben a múlt napokban sokan megtekintették.” A kiállított tárgyak között találjuk „a kis-kunhalasi óvodának Szabó Endre által beküldött leírását és egyéb mutatványait.”³

Munkásságának legfőbb helyszíne Álmosd község, Hajdú-Bihar megyében, annak nyíradonyi járásában fekszik. A településnek gazdag történelmi múltja van. Dolgozatunk szempontjából jelentős értéke az, hogy itt indult meg 1862-ben az az óvoda, melynek jeles vezetője, „óvóura” Szabó Endre volt. A Chernel József alapította óvoda vonzotta Álmosdra Szabó Endrét. A mecénás által letett alapítvány kamataiból kapták meg részüket a falu szegényei, de az óvoda vezetője is ebből kapta a fizetését. Megérkezése után nem tétlenkedett, hiszen igencsak gazdag szakmai munkálkodás jellemezte ittléte időszakát. Kítűnő példáját nyújtotta annak, hogy egyidejűleg lehet valaki jó szakmai vezető a gyakorlatban, s kiváló tollú szakmai író is.

Tanulmányozta az elérhető szakirodalmat. Munkássága révén az apró bihari település az óvodai szakma figyelmének középpontjába került. Itt volt az általa alapított *Alapnevelők és Szülők Lapja* szerkesztősége. Szabó Endre egy személyben volt ennek a lapnak mindenese: szerkesztője, ki-

¹ Körút az óvodák terjesztésének ügyében. *Vasárnapi Újság*. 1865. augusztus 13.

² B. Gy.: Múlt és jelen az öreg óvodában. *Petőfi Népe*. 1965. december.

³ *Politikai Újdonságok*. 1867. január 16. 3. sz.

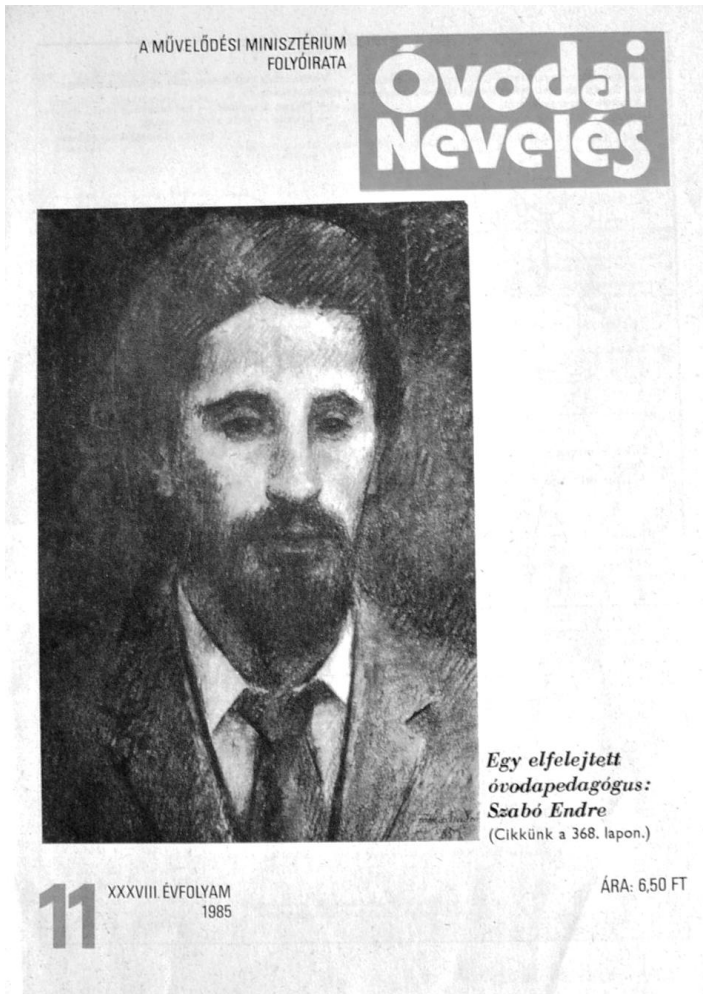
adója és ráadásul a cikkek nagy részének szerzője is. Minden bizonnyal az adta az ötletet Szabó Endrének önálló óvodapedagógiai lap indítására, hogy a tanítók számára már az 1860-as évektől létezett egy szaklap, melyben maga is igen gyakran írt cikket. 1870 januárjában indította útjára az *Alapnevelők és Szülők Lapját*, mely akkor meglehetősen kockázatos vállalkozás lehetett. Ahhoz ugyanis, hogy egy lap kiadása életképes lehessen, szükség van meghatározott számú előfizetőre. Hazánkban ekkor alig volt több, mint száz óvoda. Nem lehet véletlen tehát, hogy Szabó Endre – jó érzékkel és szervezőkészséggel – arra is számított, hogy a szülők is vásárolni fogják a lapját. Jó értelemben vett előzetes beharangozással már 1869 végére elérte a kilencvenes előfizetői létszámot, így megindulhatott az első számok kiadása. A legelső szám vezércikkében így fogalmazta meg a lap célját: „*Méltó munkásai szeretnénk lenni a mellénk sorakozott munkatársakkal az alapnevelés sok kincsét rejtő, de még eddig parlag mezéjének.*” Már a lap elnevezése is ezt a célt igazolja. Mindamellet nem csupán a lap gazdaságossága miatt tűzte ki ezt célul, hanem azért is, mert Szabó Endre igen fontosnak tartotta az óvoda és a család kapcsolatát. Elsőként igazolta a magyar pedagógiai sajtó történetében, hogy nem csak a fővárosban lehet színvonalas lapot szerkeszteni. Elismertségét igazolja, hogy számos óvodai szakemberrel levelezett, cikkeihez az ország különböző vidékeiről érkeztek hozzászólások. A kor legjelentősebb óvodaszakértőit is megtudta nyerni folyóiratának szerzőként. Egyes cikkeket saját nevével jelzett, de több cikke végén a Szabó bácsi, Gyermekbarát, Egy nevelő álnévek szerepelnek.

Fontosnak tartotta, hogy részese legyen az országos pedagógiai szakmai vérkeringésnek. A *Budapesti Közlöny* 1869-ben tette közzé azok neveit, akik a Kisdedővő Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület felvett tagjai közé. Itt találjuk Szabó Endre nevét is.⁴

Korabeli ismertségét és elismertségét bizonyítja, hogy a kis bihari település óvodájának vezetőjeként 1870. április 10-i ülésén az Alapnevelők Országos Egyesületének központi választmánya első titkárává választotta. Augusztus 16–18. között részt vett Pesten az egyetemes néptanítógyűlésen, ahol *Kisdedővödák s ezek viszonya a népiskolához* címmel előadást is tartott. Még álmosdi időszakában írta meg a magyar óvodatörténet első szakmódszertani segédkönyvét *Első gyakorlatok az értelem fejlesztéséhez* címmel. Munkáját a mai környezetismereti oktatás előfutárának tekinthetjük. A könyv bevezetőjében, a *Vezérhangok*ban megfogalmazza a kötet megje-

⁴ *Budapesti Közlöny* 1869. június 3. 1713 p.

lentetésének célját: „Könyvem azon szülőknek és nevelőknek részére van írva, kik a gyermekekben lévő szellemi erőt felismerve, annak kijelölő irányuló munkáját gyönyörtelen észlelék, kik láthatják: mennyire tudvagyó a gyermek, mily hévvel óhajtja a tárgyak különböző sajátosságait megismerni, miként fénylenek szemeik az örömtől, midőn mondja – én már ezt tudom.”

Szabó Endre az Óvodai Nevelés címlapján (Farkas András rajza)

Szabó Endre óvodapedagógiai munkálkodása terén meghatározó volt az, mikor megismerkedett Fröbel, a reformpedagógia előfutárának munkásságával. Álmosdon érlelődött meg benne a fröbeli irányzattal való azonosulás. Olyannyira hatással volt rá a nagy előd szakmai tevékenysége, hogy szinte egész élete során azon fáradozott, hogy terjessze a fröbeli gondolatokat és elveket. 1871-ben Szabó Endre még nevelési szaklapot is indított *Fröbel* címmel, a Budapesti Fröbel-nőegylet közleményeként. A Budapesti Nevelési Nőegylet 1872-ben vette fel a Magyarországi Központi Fröbel-nőegyesület nevet. A szervezet több gyermekkertet és egy gyermekkertésznőképző intézetet is fenntartott. 1872-ben adta ki *Társalgó terem* címen Fröbel nevelési rendszeréhez alkalmazkodó elbeszélés-gyűjteményét. A kötet alcíme: *Beszélykéek 3–10 éves gyermekek számára. Fröbel Frigyes rendszeréhez alkalmazottan*. 1874-ben jelentette meg *Neveléstan* című könyvét Fröbel elvei nyomán.

Óvodapedagógia munkálkodásának legfontosabb és legnagyobb hatású műve 1871-ben jelent meg *Vezérkönyv Fröbel Frigyes foglalkoztató eszközei használatára. Nevelők, tanítók és anyák számára német kútfők után. 31 táblán számos ábrával* címmel. A *Vezérkönyv* az első olyan szakmai kiadvány a magyar óvodapedagógia történetében, mely Fröbel foglalkoztató eszközeit mutatja be és népszerűsíti. „Ez a mű tömörsége mellett is alapos, beható és világos; mindenestre kitűnő alkotása a Fröbelt magyarázó és terjesztő irodalomnak s nagy hatást gyakorolt kisdedovó-intézeteink belső életének átalakulására.”⁵

Míg korábban kizárólag férfiak voltak az óvodák „vezérlői”, Szabó Endre szorgalmazta a nők foglalkoztatását. 1871-től már Kolozsvárott találjuk Szabó Endrét, ahol Szász Domokossal⁶ együtt Fröbel-egyesületet alakított. A Kolozsvári Fröbel Egylet maga is fenntartott egy gyermekkertet. Megszervezte az Országos Fröbel Egylet „gyermekkertésznő” képezdését, ahogy az óvónőképzőt nevezték akkoriban. Ennek az intézménynek is Szabó Endre lett az igazgatója.

A *Kisdednevelés* című lap 1870-ben indult meg a Kisdednevelők Országos Egyesületének lapjaként, s egészen 1944-ig jelent meg. Megjelenési példányszáma az induláskor 200, 1896-ban 1300 volt.

Az életút további szakaszai során 1870 szeptemberétől ő lett Pesten az ország egyetlen Óvóképző Intézetének az igazgatója. Szabó Endre az *Alapnevelők és Szülők Lapja* szerkesztőségét ugyan áthelyezte Álmosdról az

⁵ Peres Sándor 1900. *A magyar kisdednevelés irodalma*. Budapest.

⁶ Szász Domokos (szemerjai) (Nagyenyed, 1838. május 25. – Kolozsvár, 1899. január 8.) erdélyi református püspök.

új munkahelyére, Pestre, a Valero utca 1. szám alá, de a folyóiratának ezt követően több száma már nem jelent meg. A lap megszűnt, de később *Fröbel* címmel új lappal jelentkezett az óvodai szakma segítése érdekében.

1873-ban egy külföldi tanulmányúton vett részt, s ez alkalommal Köhler⁷ gothai intézete tett rá mélyebb benyomást. A tanulmányút során nyert tapasztalatokat megírta a *Képek a külföldi tanulmányi állapotok köréből* címmel. Az 1873-ban, Kolozsvárott megjelent kötet alcíme: *Különös tekintettel a prágai, szászországi, thüringiai és bajorboni gyermekkertek, elemi és polgári iskolák, gyermekkerítésznő, tanító- és tanítóképződék ismertetésére*.⁸

Sokat tanult Köhleről, s szeretett volna az övéhez hasonló nevelőintézetet alapítani, melyben a gyermekkert, elemi iskola, továbbképző iskola, gyermekkerítésznőket és tanítókat képző intézet egyaránt megtalálható.

Kolozsvári időszakában nagyon aktív szakirodalmi munkásságot folytatott. Ekkor jelent meg a *Gyermekisme*⁹, valamint a *Neveléstan*¹⁰ és a *Társalgó terem*¹¹ című könyve. Kolozsvár után újból munkahelyet váltott. 1878-tól a Rimaszombati Ipari Iskola igazgatójaként sokat tett a kézimunka iskolai bevezetéséért, ebben is messze megelőzve korát.

Szabó Endre Rimaszombaton sem tétlenkedett a közéleti tevékenység terén sem. Mikor 1876-ban a *Gömör* című lap megszűnt, Tomcsányi Károly mint kiadó és Szabó Endre mint szerkesztő szövetkeztek arra, hogy új lapot alapítsanak, s e tervüket 1877-ben meg is valósították, a *Rimaszombat és Vidéke* című hetilap megindításával; de vállalatuk csak két évig állott fenn. A rimaszombati évek alatt született meg a Kolozsváron már korábban kiadott kézimunka-népszerűsítő könyvének bővített kiadása.

A különböző források – minden bizonnyal egymástól átvéve az információt – szinte kivétel nélkül úgy fogalmazzák, hogy Szabó Endre 1883-ban elhagyta a nevelői pályát és újságíró lett Budapesten. Újságíróként egy amerikai körútra is vállalkozott. Ott is az oktatási módszereket, eredményeket tanulmányozta. Tapasztalataiból cikkeiben is beszámolt.

Az egyik legnagyobb óvodapedagógus 1914-ben hunyt el Budapesten. Emlékét szülőfalujában egy márványtábla, egy apró kiállítás az óvodában, valamint egy utca neve őrzi.

⁷ August Köhler (1821–1879) német pedagógus, Fröbel követője.

⁸ Peres i. m.

⁹ Szabó Endre 1874. *Gyermekisme – boncz- és lélektani alapon*. Kolozsvár.

¹⁰ Szabó Endre 1874. *Neveléstan – Vezérfonal a kis gyermekek nevelésére. Fröbel Frigyes elvei szerint*. Kolozsvár.

¹¹ Szabó Endre 1872. *Társalgó terem – Beszélykéek 3–10 éves gyermekek számára. Fröbel Frigyes rendszeréhez alkalmazottan*. Kolozsvár.

Szabó Endre emléktáblája Nagyorosziban